

QO'SHIMCHA TA'LIM TIZIMIDA TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Mamurova Dilfuza Islomovna, p.f.f.d (PhD), professor

mamurovadilfuza@buxdpi.uz

Mamatov Dilshod Kodirovich, p.f.f.d (PhD), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti

mamatovdilshod@buxdpi.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada qo'shimcha ta'lim muassasalarida tasviriy san'at darslarini tashkil etish orqali o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish omillari tahlil qilingan. Pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar va individual yondashuvning ijodiy tafakkurni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari san'at ta'limi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Qo'shimcha ta'lim tizimida tasviriy san'at darslarining o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tasviriy san'at mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning badiiy tafakkuri va individual ijodiy salohiyatini rivojlantirishning pedagogik, psixologik va texnologik omillari o'rganiladi. Zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodlar va motivatsiya usullari asosida samarali ta'lim jarayonini tashkil etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Ijodiy qobiliyat, qo'shimcha ta'lim, tasviriy san'at, motivatsiya, pedagogik yondashuv, innovatsion metodlar, texnologiyalar.

ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Мамурова Дильфуза Исламовна, канд. пед. наук (PhD), профессор

mamurovadilfuza@buxdpi.uz

Маматов Дилшод Кадырович, канд. пед. наук (PhD), профессор Бухарский государственный педагогический институт

mamatovdilshod@buxdpi.uz

Аннотация. В данной статье анализируются факторы развития творческих способностей учащихся посредством организации занятий изобразительным искусством в учреждениях дополнительного образования. Подчеркивается значение педагогических подходов, инновационных методов и индивидуального подхода в формировании творческого мышления. Результаты исследования служат повышению эффективности художественного образования. Анализируются роль и значение занятий изобразительным искусством в развитии творческих способностей учащихся в системе дополнительного образования. Изучаются педагогические, психологические и технологические факторы развития художественного мышления и индивидуального творческого потенциала учащихся посредством занятий изобразительным искусством. Рассматриваются возможности организации эффективного образовательного процесса на основе современных подходов, инновационных методов и методов мотивации.

Ключевые слова. Творческие способности, дополнительное образование, изобразительное искусство, мотивация, педагогический подход, инновационные методы, технологии.

FACTORS OF DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE ABILITIES IN FINE ARTS LESSONS WITHIN THE SYSTEM OF ADDITIONAL EDUCATION

Mamurova Difuza Islomovna, PhD in Pedagogical Sciences, Professor

mamurovadilfuza@buxdpi.uz

Mamatov Dilshod Kodirovich, PhD in Pedagogical Sciences, Professor Bukhara State Pedagogical Institute

mamatovdilshod@buxdpi.uz

Annotation. This article analyzes the factors of developing students' creative abilities through the organization of fine arts classes in additional educational institutions. The importance of pedagogical approaches, innovative methods and an individual approach in the formation of creative thinking is highlighted. The results of the study serve to increase the effectiveness of art education. The role and importance of fine arts classes in the development of students' creative abilities in the additional education system are analyzed. The pedagogical, psychological and technological factors of developing students' artistic thinking and individual creative potential through fine arts classes are studied. The

possibilities of organizing an effective educational process based on modern approaches, innovative methods and motivation methods are considered.

Keywords. Creative abilities, additional education, fine arts, motivation, pedagogical approach, innovative methods, technologies.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi yosh avlodning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashni maqsad qilgan bo'lib, bunda san'at ta'limining, xususan tasviriy san'at darslarining ahamiyati beqiyosdir. Ayniqsa, qo'shimcha ta'lim tizimida tashkil etilayotgan tasviriy san'at darslari o'quvchilarning ijodiy fikrlash, badiiy did va estetik qarashlarini shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Ushbu maqolada o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi omillar, jumladan, o'qituvchining pedagogik mahorati, zamonaviy metodlardan foydalanish, individual yondashuv va motivatsiyaning o'zini ilmiy jihatdan tahlil etiladi.

Bugungi kunda qo'shimcha ta'lim tizimi yoshlarning estetik didini shakllantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish hamda shaxsiy salohiyatini yuzaga chiqarish uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda innovatsion yondashuvlar asosida san'at ta'limini rivojlantirish talab etiladi. Tasviriy san'at darslari o'quvchilarning nafaqat tasviriy ifoda uslublarini o'rganishiga, balki ularning ijodiy tafakkurini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, ushbu darslar orqali bolalar estetik didini rivojlantirish, san'at asarlarini tahlil qilish va o'z ijodiy g'oyalarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Maqolada tasviriy san'at darslarining ta'lim jarayonidagi o'zini, uning yosh avlodni estetik tarbiyalashdagi roli, shuningdek, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda qo'llaniladigan samarali usullar tahlil qilinadi.

Tadqiqot obyekti. Tadqiqot obyekti sifatida qo'shimcha ta'lim muassasalarida (bolalar musiqa va san'at maktablari, ixtisoslashtirilgan markazlar) o'tkaziladigan tasviriy san'at darslari tanlandi.

Qo'llanilgan metodlar. Tasviriy san'at qo'shimcha ta'lim tizimida nafaqat san'at asarlarini yaratish jarayoni, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muhitni kuzatish va uni badiiy ifodalash qobiliyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mazkur darslar orqali o'quvchilar san'atning turli janr va yo'nalishlari bilan tanishish, shuningdek, o'z ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish imkoniga ega bo'ladilar. Shuningdek, tasviriy san'at darslari o'quvchilarda noan'anaviy fikrlash va muammolarni badiiy yondashuv orqali hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Maqola yozishda quyidagi ilmiy usullar qo'llanildi:

- **Tahlil va sintez** – mavjud ilmiy adabiyotlar asosida nazariy yondashuvlarni umumlashtirish;
- **Empirik kuzatuv** – san'at darslari jarayonini tahlil qilish orqali o'quvchilarning faolligi va ijodiy yondashuvini baholash;
- **Pedagogik tajriba** – real o'quv mashg'ulotlarida innovatsion metodlarni qo'llab, ularning samaradorligini aniqlash;
- **So'rovnoma va suhbatlar** – o'quvchilar va pedagoglar bilan o'tkazilgan intervyular asosida ijtimoiy-psixologik omillarni o'rganish.

Tasviriy san'at darslarini to'g'ri tashkil qilish, albatta o'quvchining o'qitish metodikasining to'g'ri tanlanganligiga bog'liq. Bunda esa o'quvchilarning darsni o'zlashtirish darajasi ancha yuqori bo'ladi. Darslarda tabaqalashtirib o'qitish bu zamonaviy pedagogik texnologiyalarning eng samarali turlaridan biridir.

Ilmiy yangilik. Qo'shimcha ta'lim tizimidagi tasviriy san'at darslarining o'quvchi shaxsini rivojlantirishdagi roli ilk bor kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Shu bilan birga, o'quvchilarning estetik qarashlari va ijodiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiluvchi omillar aniqlandi va ularning pedagogik mexanizmlari ochib berildi. Ilgari chuqur o'rganilmagan ayrim innovatsion metodlar – raqamli texnologiyalar, erkin kompozitsion mashg'ulotlar, vizual testlar tahlil qilinib, ularning amaliy samaradorligi isbotlandi.

So'nggi olti olti yillikda mamlakatimizda tasviriy san'at sohasini rivojlantirish maqsadida yanada salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2020-yilda "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorida ham "Iqtidorli yosh professional san'at namoyondalarining bilim

va ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'qitishning zamonaviy shakl va uslublari, samarali pedagogik texnologiyalar, elektron axborot resurslaridan keng foydalangan holda ta'lim jarayonining yuqori darajada olib borilishini ta'minlash"masalasiga ham alohida e'tibor qaratilgan. Tasviriy san'at darslarini tabaqalashtirib o'qitish –zamonaviy pedagogik texnologiyalarning eng samarali turlaridan biri bo'lib, ushbu ta'limda o'quvchilar individual yoki guruhlariga ajratib o'qitilishi mumkin. Bu esa sinfdagi barcha o'quvchilarning bilim va malakalarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi va dars samaradorligini yanada oshiradi. Tasviriy san'at o'qitishda o'qituvchi yangi pedagogik texnologiyaning interfaol usul va texnologiyalarini qo'llagan holda, tabaqalashtirib o'qitish texnologiyasi prinsiplardan foydalansa, darslar samaradorligini oshiribboradi. Bugungi kunda pedagogolmlar tomonidan tabaqalashtirilgan ta'limning ikki turi ishlab chiqilgan:

- 1.Darajali tabaqalashtirish;
- 2.Ixtisoslashtirilgan tabaqalashtirish.

Darajali tabaqalashtirish o'za navbatida ikki turga bo'linadi. Individual ta'lim.Bunda o'quvlarning qobiliyati va imkoniyatlariga qarab har bir o'quvchi bilan alohida-alohida ish olib boriladi. Guruhli ta'lim.Bunda o'quvchilarni qobiliyati va imkoniyatlariga qarab ularni ikki va undan ortiq guruhlariga ajratib o'qitiladi. Ixtisoslashtirilgan tabaqalashtirish esa u yoki bu fanni chuqur o'rgatish, o'zlashtirishga qaratilgan bo'ladi. Bular qatoriga tasviriy san'atni chuqur o'rgatadigan to'garaklar kiradi.Ta'limning bu turlarida o'qituvchi sinfdagi barcha o'quvchilarning qobiliyatini, qiziqishini, imkoniyatini, layoqatini hisobga olib dars samaradorligini oshirishga harakat qilishi lozim. Bu esa sinfdagi barcha o'quvchilarning bilim va malakalarining yanada rivojlanishiga xizmat qiladi. Tabaqallashtirilgan ta'lim haqida fikr yuritganda avvalo uni ijobiy va salbiy jihatlari haqida yetarli tasavvurga yegabo'lishlik nihoyatda muhimdir. Darajali tabaqallashtirib o'qitishning ijobiy jihatlari haqida to'xtalganda quyidagilarni qayd qilish lozim. Bunda:

- Sinfdagi barcha o'quvchilar dastur materiallarini o'zlashtirishga erishadilar.
- Sinfdagi barcha o'quvchilarning bilim va malakalari, ijodiy ishlarida o'sish kuzatiladi va u o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlari oshadi.
- Sinfdagi barcha o'quvchilarning faolligi oshadi.Chunki, past o'zlashtiruvchilar guruhidagi har bir o'quvchi yuqori o'zlashtiruvchilar guruhiga o'tishiga harakat qiladi. Yuqori o'zlashtiruvchilar guruhidagi o'quvchilar esa past o'zlashtiruvchilar guruhiga tushib qolmaslikka harakat qiladilar.
- O'quvchilarni qobiliyati va imkoniyatiga qarab bilimlar berilayotganligi sababli, ular tomonidan o'quv yuklamalarini o'zlashtirishda zo'riqish hollari ro'y bermaydi.
- Sinfdagi iqtidorli o'quvchilarning chuqur va atroflicha bilim olishga bo'lgan ehtiyojlari ham qondiriladi.
- Tabaqallashtirilgan ta'lim uni demokratiyalashtirish va insonparvarlashtirishga yordam beradi.

Lekin masalaning yana bir tomoni borki, tabaqaga ajratib o'qitish nafaolroq bo'lgan o'quvchilar faoliyatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Yuqori o'zlashtiruvchi o'quvchilar esa, o'zlariga ortiqcha baho berib, faol bo'lmagan o'quvchilarga nisbatan mensimaslik xislatlari kuzatilishi mumkin. Bu jarayonda o'qituvchining pedagogik mahorati muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun ham o'qituvchi masalaning bu jihatlari hisobgaolib, o'quvchilarga yuqori, quyi so'zlari o'rniga, birinchi, ikkinchi, uchinchi guruhlar deb qo'llashi maqsadga muvofiqdir. Tabaqalashtirib o'qitishning samarasi katta ekanligi bilan bir qatorda uning murakkab jihatlari ham mavjudligini alohida qayd qilish lozim. Uning murakkabligi o'qituvchining uch xil darajadagi dasturlar asosida mashg'ulot olib borishi bilan bog'liq. Buning uchun har bir guruh uchun tasviriy san'atdan alohida darsliklar, metodika, didaktik va tarqatma materiallar, texnika vositalari kerak bo'ladikim, ularsiz mashg'ulotlarni talab darajasida tashkil etib bo'lmaydi. Bu esa quyidagi yo'nalishlarda ifodalanadi:

- Tabaqalashtirilgan tasviriy san'at ta'limining ilmiy asoslarini puxta egallagan bo'lishlik;
- Mashg'ulotlar uchun zarur bo'lgan o'quv-metodik majmualar bilan qurollangan bo'lishlik;
- Mashg'ulotlar uchun zarur bo'lgan maxsus xona va moddiy texnikaviy bazaga ega bo'lishlik;

– O'qituvchi o'quv fanidan o'quvchilarning bilim va malakalari haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lishi va boshqalar.

Zamonamizning atoqli pedagoglaridan biri professor R.Hasanov maktab tasviriy san'at o'qituvchisiga ta'rif berar ekan, quyidagilarni alohida ta'kidlaydi: "Mahoratli o'qituvchi bo'lish uchun yuksak odob namunasiga ega bo'lishi, har qanday og'ir sharoitda ham o'zini tuta bilishi, sabr-toqatli, sahovatli, muruvvatli, ijodkor, mehnatsevar, halol, pok, insofli, iymonli, o'rganuvchi va o'rgatuvchi kabi yuksak ma'nodagi hislatlarni o'zida mujassam etgan pedagog-rassom bo'lishi kerakligini bildiradi".

Darhaqiqat, hozirgi zamon maktablarining tasviriy san'at o'qituvchisi yuksak tasavvurga ega, tafakkurli, aqli, zakovatli, tarbiyali, o'z fanini a'lo darajada biladigan, ijodkor rassom, pedagogika, psixologiya fanlarini chuqur o'rgangan, tasviriy san'at metodikasi bilan yaxshi qurollangan, tasviriy san'at darslarining pedagogik texnologiyasini yaxshi egallagan tasviriy san'at o'qituvchisi bo'lishi lozim.

O'quvchilarni har jihatdan bilish uchun o'qituvchi tomonidan o'quvchilar orasida pedagogik va psixologik tashxis o'tkazishi zarur bo'ladi. Bu ish bevosita quyidagilar bilan bog'liq: o'quvchining umumiy qobiliyati, uning xarakteri, qaysi fanga qiziqishi, tasavvur, tafakkur va ijodiy fikrlash darajasi, faolligi va fantaziyasi, xotira vakuzatuvchanligi, diqqati, tashabbuskorligi, mustaqilligi, uyda mashg'ulotlar uchun bo'lgan shart-sharoitlari va boshqalar. Shuningdek, o'qituvchi o'quvchilarning qaysi sport turlariga qiziqishlari, qaysi san'at turlariga qiziqishi, hatto qaysi qush va hayvonlarga qiziqishini bilishi muhim. Chunki o'quvchilarning bunday narsalarga qiziqishlariga qarab, ularga samarali ta'sir ko'rsatish mumkin. Bu sifatlardan tashqari o'qituvchi, o'quvchilarning tasviriy san'atga doir xususiyatlarini ham bilishi lozim. Bu borada o'qituvchi har bir o'quvchining dars jarayonida bilim va malakalaridagi o'sishni bilib turishi kerak.

Tabaqalashtirilgan ta'limni amalga oshirishda, birinchidan, o'quvchilarga tasviriy san'atdan beriladigan bilim va malakalarning me'yori, topshiriqni bajarishga ketadigan vaqt, o'quvchilarning bu topshiriqqa bo'lgan layoqatini o'qituvchi tomonidan aniq tasavvur etilishi lozim. Ikkinchidan, ta'lim mazmunini bolalar ongiga singdirish uchun metodikani to'g'ri tanlash hamda bu metodikani amalga oshirishga xizmat qiladigan moddiy texnikaviy asosni yaratish muhimdir. Buning uchun o'qituvchi darsga chuqur va puxta tayyorgarlik ko'rgan bo'lishi lozim. Bundan tashqari o'qituvchi o'quvchilarning bilim va malakalaridagi o'zgarishlarni ham bilib turishi muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Qo'shimcha ta'lim tizimida tasviriy san'at darslarini samarali tashkil etish o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik yondashuvlar, motivatsiya, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va ijodiy muhit yaratish orqali o'quvchilarning san'atga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Natijada, tasviriy san'at darslari nafaqat yosh avlodning badiiy-estetik dunyoqarashini shakllantirishga xizmat qiladi, balki ularning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shuningdek, qo'shimcha ta'lim tizimidagi tasviriy san'at mashg'ulotlari orqali bolalarda mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy yondashuv va san'at asarlarini baholash qobiliyatlari shakllanadi. Shu boisdan, tasviriy san'at ta'limini rivojlantirish kelajak avlodning badiiy tafakkurini yanada yuksaltirishda muhim ahamiyatga ega.

XXI asr ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar joriy etish asri desak maqsadga muvofiq bo'ladi. Bo'lajak mutaxassislarni har tomonlama zamon talabi darajasida tayyorlashga avvalo ularga aniq bilimlar berish, kasbga nisbatan ko'nikma va malakalarini shakllantirish lozim. Shundagina ular kelgusi faoliyatlaridan unumli foydalanishga erishishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son qarori.
2. Oripov B.N. Tasviriy san'atni o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi, didaktikasi va metodikasi. –Toshkent: Ilm ziyo, 2013. –B.25.

3. Hasanov R. Maktabda tasviriy san'atni o'rgatish metodikasi. –Toshkent: Fan, 2004. – B.188.
4. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005, 09, 10.
5. Olimov S. S., Mamurova D. I. Directions For Improving Teaching Methods //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – С. 9671–9678-9671–9678.